

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κομνηνός Διονύσης Α1

Το επίθετο *Ελληνιστικός* προέρχεται από τον γερμανικό όρο **Hellenismus** τον οποίο εισηγήθηκε ο ιστορικός **Johann Gustav Droysen** που αφορούσε την ιστορία του Αλεξάνδρου και των διαδόχων του. Κατά τον **Droysen**, ο **Ελληνισμός (Hellenismus)** δηλαδή τα 300 χρόνια που ακολούθησαν τον θάνατο του Αλεξάνδρου, συμβολίζει την μίξη του Ελληνικού και του Ανατολικού πολιτισμού, μια πολιτισμική ανάμειξη που προετοίμασε το έδαφος για την επικράτηση του Χριστιανισμού.

Σε αντίθεση με πολλούς μελετητές πριν αλλά και μετά από αυτόν, οι οποίοι αντιμετώπισαν την Ελληνιστική εποχή ως περίοδο παρακμής σε σύγκριση προς την χρυσή εποχή του κλασικού 5^{ου} και 4^{ου} π.Χ. αιώνα, ή έστω ως μια αναγκαστική μετάβαση ανάμεσα στην κλασική Αθήνα και στην ηγεμονία της Ρώμης, ο Droysen υπήρξε θερμός υποστηρικτής της πολιτικής του Αλεξάνδρου που πρώτα «κατέκτησε» και στη συνέχεια «εξελλήνισε» τον κόσμο. Ήταν αυτός που ανέδειξε τη σημασία της ηγετικής προσωπικότητας του Αλεξάνδρου και της πεφωτισμένης μοναρχίας που επέβαλε, εγκαινιάζοντας έτσι μια ολότελα καινούρια εποχή για την ανθρωπότητα. Επικράτησε λοιπόν να ονομάζεται «**Ελληνιστική**» η ιστορική περίοδος που ορίζεται από τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου το 323 π.Χ. μέχρι τη ναυμαχία στο Άκτιο το 31 π.Χ. Τα εδάφη που κατέκτησε στρατιωτικά ο Αλέξανδρος και αποτέλεσαν την πολιτική και πολιτιστική σφαίρα επιρροής των διαδόχων περιελάμβαναν εκτός από την κυρίως Ελλάδα, τη Συρία και την Παλαιστίνη, την Αίγυπτο και τη Λιβύη και όλα τα εδάφη της Εγγύς Ανατολής που ανήκαν στην παλαιότερη Περσική αυτοκρατορία. Το τέλος της Ελληνιστικής εποχής ταυτίζεται με την πτώση του βασιλείου των Πτολεμαίων και την προσάρτηση της Αιγύπτου στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Ωστόσο, για πολλούς ιστορικούς αυτό αποτελεί μόνο ένα συμβατικό, πολιτικοστρατιωτικό όριο της Ελληνιστικής περιόδου, καθώς ο «Ελληνισμός», με τη μορφή πια του Ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, συνέχισε να καθορίζει για πολλούς ακόμη αιώνες τη φυσιογνωμία του κόσμου μέχρι την ύστερη αρχαιότητα .

Ο θάνατος του Αλεξάνδρου, μάλλον από τυφοειδή πυρετό, στα βάθη της Ανατολής το 323 π.Χ. σηματοδότησε το τέλος του βασιλικού οίκου των **Αργεαδών** που

κυριάρχησε στη Μακεδονία και Ελλάδα και επεκτάθηκε στη Μεσόγειο και την Ανατολή για σχεδόν 400 χρόνια. Οι τελευταίοι της δυναστείας, ο αδελφός του Αλεξάνδρου **Φίλιππος Γ΄ ο Αρριδαίος** ήταν διανοητικά ανάπηρος, ενώ ο γιος του **Αλέξανδρος Δ΄** από τη Ρωξάνη γεννήθηκε μετά τον θάνατο του πατέρα του. Υπ' αυτές τις συνθήκες ξέσπασαν σκληρές διαμάχες μεταξύ των φιλόδοξων «**διαδόχων – επιγόνων**» και πυροδότησαν μια σειρά από δολοπλοκίες και πολέμους μεταξύ του 322 και του 275 π.Χ. που κατέληξαν στη διαίρεση και στη διανομή των εδαφών που είχε κατακτήσει ο Αλέξανδρος. Έτσι δημιουργήθηκαν τέσσερα Ελληνιστικά βασίλεια που αντιστοιχούσαν σε μεγάλες δυναστείες:

α) **Το βασίλειο των Αντιγονιδών** στη Μακεδονία: Πρόσωπα κλειδιά ήταν ο **Αντίγονος Α΄ ο Μονόφθαλμος**, σατράπης υπό τον Αλέξανδρο, ο γιος του **Δημήτριος ο Πολιορκητής** καθώς και ο εγγονός του **Αντίγονος Β΄ Γονατάς** που έγινε και ο νέος βασιλέας της Μακεδονίας.

β) **Το βασίλειο των Πτολεμαίων** στην Αίγυπτο: Ιδρυτής της Πτολεμαϊκής δυναστείας υπήρξε ο στρατηγός του Αλεξάνδρου **Πτολεμαίος Α΄ ο Σωτήρ** (γιος του Λάγου, από τον οποίο και η δυναστεία πήρε το δεύτερο της όνομα, Λαγίδες) και διάδοχός του ο περίφημος μαικήνας των γραμμάτων και των τεχνών, **Πτολεμαίος Β΄ ο Φιλάδελφος**. Εδώ οι Πτολεμαίοι διατήρησαν παράλληλα με τους Ελληνικούς θεσμούς και το αιγυπτιακό πολιτικό και θρησκευτικό σύστημα: ο Πτολεμαίος ήταν βασιλέας για τους Έλληνες και Φαραώ για τους Αιγύπτιους. Τελευταία βασίλισσα ήταν η **Κλεοπάτρα Ζ΄**, ο θάνατος της οποίας το 30 π.Χ. σήμανε και το τέλος της Ελληνιστικής εποχής.

γ) **Το βασίλειο των Σελευκιδών στην Ασία**: Στο αχανές αυτό βασίλειο, που εκτεινόταν από τη Συρία μέχρι την Ινδία, την πολιτική εξουσία ασκούσε η ανώτερη τάξη των Ελλήνων. Προκειμένου να εδραιωθεί η Ελληνική ελίτ, οι Σελευκίδες οργάνωσαν μεγάλης κλίμακας αποικισμό, με την ίδρυση πόλεων από Ελληνικούς πληθυσμούς στη Μικρά Ασία και τη Μεσοποταμία, και υιοθέτησαν όλους τους Μακεδονικούς θεσμούς.

δ) **Το βασίλειο των Ατταλιδών** στην Πέργαμο: Οι Ατταλίδες, δυναστεία που ιδρύθηκε από τον **Φιλέταιρο**, βασίλευσαν στη Μικρά Ασία μετά τον θάνατο του Λυσίμαχου από το 282 μέχρι το 133 π.Χ. οπότε και υποτάχθηκαν στους Ρωμαίους (πηγή: *Ψηφίδες για την Ελληνική γλώσσα*)

Σχέσεις ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση υπήρχαν σε διάφορους τομείς και επίπεδα από παλιά, πριν από τον Αλέξανδρο. Κατά τα ελληνοιστικά χρόνια, ωστόσο, σημειώθηκε μια ποιοτική διαφορά. Είναι η πρώτη φορά που χώρες της Ανατολής εντάχθηκαν πολιτικά σε μοναρχίες που οι δυναστείες τους ήταν ελληνικής καταγωγής, ενώ τον κύριο κορμό της άρχουσας μειονότητας που διοικούσε τον στρατό και τη γραφειοκρατία τον αποτελούσαν οι Έλληνες, που είτε ως απόμαχοι και μισθοφόροι του στρατού είτε ως έμποροι και τεχνίτες είχαν συγκεντρωθεί στις ελληνοιστικές μοναρχίες της Ανατολής. Επιπλέον, για πρώτη φορά παρατηρείται μεγάλη και μακρόχρονη διείσδυση του ελληνικού πολιτισμού σε χώρες της Ανατολής, που απείχαν πολλές χιλιάδες χιλιόμετρα από τα κέντρα της κλασικής Ελλάδας.

Στην πολύμορφη, πολυεθνική απέραντη έκταση που εκτεινόταν από την ηπειρωτική Ελλάδα ως το σημερινό Αφγανιστάν στον βορρά και την Ινδία στον νότο, κατά την εποχή της ακμής των ελληνοιστικών κρατών, μικρών και μεγάλων, αλλά και μετά την κατάλυσή τους, όταν περιήλθαν τα περισσότερα στους Ρωμαίους, μπορούμε να διακρίνουμε περιοχές δύο κατηγοριών, αν τεθεί ως κριτήριο η γλώσσα. Από τη μια, είναι η ηπειρωτική Ελλάδα (Μακεδονία και νότια Ελλάδα), τα νησιά του Αιγαίου και τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, όπου μοναδικό γλωσσικό όργανο των κατοίκων ήταν η ελληνική γλώσσα, που όπως και τον 5ο αιώνα παρουσίαζε μεγάλη ποικιλία διαλέκτων. Από την άλλη, είναι οι περιοχές όπου η διαδικασία εξελληνισμού των αυτόχθονων κατοίκων που συνέχισαν να μιλούν τη δική τους γλώσσα διήρκεσε όλη την ελληνοιστική περίοδο. Σύμφωνα με τα γραπτά κείμενα που προέρχονται από τις περιοχές των δύο αυτών κατηγοριών και έχουν ως σήμερα εκδοθεί, η ελληνοιστική κοινή, που εξελίχθηκε από την αττική διάλεκτο με επιδράσεις από άλλες ελληνικές διαλέκτους και άλλες γλώσσες της Ανατολής, συνάντησε αντίσταση στις αλλόγλωσσες περιοχές της δεύτερης κατηγορίας. Αλλά και στις ελληνογλωσσες περιοχές της πρώτης κατηγορίας η ελληνοιστική κοινή δεν καθιερώθηκε παντού με τον ίδιο ρυθμό. Στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου η αντίσταση κατά της

ελληνιστικής κοινής οφειλόταν είτε σε προσπάθεια αυτοεπιβεβαίωσης μετά την απώλεια της πολιτικής ανεξαρτησίας είτε σε προσπάθεια επίδειξης πολιτικής δύναμης.

Στις περιοχές της δεύτερης κατηγορίας -δηλαδή στην ανατολική Μεσόγειο και την Ανατολία- υπήρξαν, από τη μια, μέρη όπου η σταδιακή επικράτηση της ελληνιστικής κοινής ήταν τελικά ολοκληρωτική με αποτέλεσμα να εξαφανιστεί η γλώσσα του αυτόχθονος πληθυσμού· και από την άλλη, μέρη όπου η διγλωσσία χαρακτηρίζει ορισμένα στρώματα του ντόπιου πληθυσμού. Η ολοκληρωτική επικράτηση της ελληνιστικής κοινής παρατηρείται σε παραλιακές περιοχές της Ασίας με πολλές ελληνιστικές πόλεις, παλιές και νέες, οι οποίες δέχτηκαν μεγάλο κύμα ελλήνων μεταναστών από τη Μακεδονία και τη λοιπή Ελλάδα και εξελίχτηκαν σε σημαντικά πολιτισμικά και εμπορικά κέντρα αυτής της περιόδου. Έτσι, η σημερινή ντόπια γλώσσα φαίνεται ότι είχε εξαφανιστεί από τις φοινικικές πόλεις της Τύρου και της Σιδώνας. Το ίδιο φαίνεται πως είχε γίνει με την καρική, τη λυδική και άλλες ιθαγενείς γλώσσες της δυτικής Μικράς Ασίας στις ελληνιστικές πόλεις της περιοχής. Αντίθετα, σε περιοχές όπου ο πληθυσμός των ελεύθερων μισθωτών αγροτών στο μεγαλύτερο ποσοστό του δεν ήταν οργανωμένος σε πόλεις, η ντόπια γλώσσα εξακολούθησε να είναι το μοναδικό όργανο επικοινωνίας για τους αυτόχθονες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, που εξακολούθησαν να ζουν με τον πατροπαράδοτο τρόπο σε χωριά στην ύπαιθρο· διγλωσσία χαρακτήριζε τα μέλη της ντόπιας ανώτερης τάξης, που εκτός από τη γλώσσα του τόπου τους γρήγορα μάθαιναν να χειρίζονται την ελληνιστική κοινή, το γλωσσικό όργανο με το οποίο ήταν δυνατή η επικοινωνία με τους μονάρχες των ελληνιστικών βασιλείων και η διεκπεραίωση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Στην Αίγυπτο οι ανάγκες λειτουργίας της γραφειοκρατικής διοίκησης, που φρόντιζε για τα συμφέροντα της μακεδονικής δυναστείας των Πτολεμαίων, προβάλλουν ως καθοριστικός παράγοντας για την επικράτηση της ελληνιστικής κοινής και τον εξελληνισμό άλλων εθνοτήτων. Στο σελευκιδικό όμως βασίλειο φαίνεται ότι έπαιξαν επίσης σημαντικό ρόλο η τεράστια έκταση και η ανομοιογένεια των λαών του κράτους. Ήταν οι κύριοι λόγοι στους οποίους οφείλεται η ίδρυση πόλεων ακόμα και σε απομακρυσμένες περιοχές, που σύμφωνα με τις αρχαιολογικές μαρτυρίες ήταν έρημες στην εποχή των Αχαιμενιδών.

Οι νέες πόλεις που θεωρούνταν απαραίτητο στοιχείο για τον έλεγχο των περιζήτητων ή/και προβληματικών περιοχών προσείλκυσαν πολύ κόσμο από διάφορα μέρη και διάφορες τάξεις· όχι μόνο γιατί πρόσφεραν ευκαιρίες για εμπορικές επιτυχίες και εκμετάλλευση ανεκμετάλλευτων ως τότε παραγωγικών πόρων, αλλά και γιατί εξασφάλιζαν πολυπόθητη γη στους μετανάστες, στους οποίους την παραχωρούσαν οι μονάρχες. Ανάμεσα στον ετερόκλητο αυτό πληθυσμό μεταναστών, όσοι κατάγονταν από την ηπειρωτική Ελλάδα ξεχώριζαν από τους άλλους μετανάστες για δύο λόγους: αφενός ήταν γνώστες της πολεμικής τακτικής της μακεδονικής φάλαγγας, που εξακολούθησαν να εφαρμόζουν οι ελληνοιστικοί μονάρχες, και αφετέρου μιλούσαν ελληνικά, που ήταν η γλώσσα της βασιλικής αυλής, της διοίκησης, των δικαστηρίων και του εμπορίου. Τα προσόντα τους αυτά τους αναδείκνυαν σε κυρίαρχη οικονομικοκοινωνική και πολιτική τάξη, η οποία σε σύγκριση με τον πολυπληθέστερο ντόπιο πληθυσμό ήταν μόνο μια μειονότητα, η ελληνομακεδονική. Κατά συνέπεια, λόγοι διατήρησης των οικονομικοκοινωνικών και πολιτικών προνομίων που τους εξασφάλιζαν τα παραπάνω προσόντα, τους έπειθαν να ξεχνούν τις πολλές διαφορές που είχαν λόγω προέλευσης και κοινωνικής τάξης και να επιδιώκουν την επίδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Αυτό επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη ελληνικής συνοικίας στις πόλεις, από την προσαρμογή των θεσμών διοίκησης της ελληνικής πόλης-κράτους στις νέες συνθήκες και από την οργάνωση ειδικών χώρων, όπως το θέατρο, το γυμνάσιο, η βιβλιοθήκη, ως ιδιαίτερων κέντρων της πολιτιστικής τους ζωής. Πολλές ελληνοιστικές πόλεις απέκτησαν βιβλιοθήκη, η Αντιόχεια, η Πέργαμος, η Αλεξάνδρεια.

Η ρητορική, δηλαδή η τέχνη του έντεχνου δημόσιου λόγου, αποτελούσε αναπόσπαστη προϋπόθεση πολιτικής δράσης αλλά και κοινωνικής ένταξης στις πόλεις αυτές.

Η ρητορική έφτασε στη μέγιστη ακμή της τον 4ο αι. π.Χ. Οι κατακτήσεις του [Μεγάλου Αλεξάνδρου](#) και η συνακόλουθη ίδρυση των ελληνοιστικών βασιλείων στην Ελλάδα, τη Συρία, την Μικρά Ασία και την Αίγυπτο, είχαν ως αποτέλεσμα τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο. Η ελληνική έγινε η κοινή γλώσσα της διοίκησης, του εμπορίου και της εκπαίδευσης. Στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν, η μελέτη της ελληνικής γραμματείας και ρητορικής, η ρητορική δεινότητα στα δικαστήρια και γενικά η γνώση της ελληνικής

αποτέλεσαν απαραίτητες προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης. Υπό την προστασία των ισχυρών ελληνιστικών ηγεμόνων, οι τέχνες, η λογοτεχνία, η φιλοσοφία και οι επιστήμες γνώρισαν τεράστια άνθηση. Ιδρύθηκαν σχολές ρητορικής και ελληνικής γραμματείας σε όλες τις σημαντικές ελληνικές πόλεις της Ανατολής. Αυτές εξασφάλιζαν στους μη Έλληνες την ένταξη –μέσω της ελληνικής παιδείας– στις νέες πολυεθνικές κοινωνίες, ενώ παράλληλα παρείχαν μια παραδοσιακού τύπου εκπαίδευση στα τέκνα των Ελλήνων που αναζητούσαν εκεί νέους τόπους διαμονής. Η φοίτηση πολλών Ρωμαίων στις σχολές αυτές είχε ως επακόλουθο την καταλυτική επιρροή της ελληνιστικής ρητορικής στις κατευθύνσεις που ακολούθησαν οι Λατίνοι ρήτορες τον 1ο αι. π.Χ.

Η ελληνιστική ρητορική αναπτύχθηκε και σε θεωρητικό επίπεδο. Η διδασκαλία της έγινε περισσότερο συστηματική και αποτέλεσε έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της ανώτατης εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα σπουδών όπως διαμορφώθηκε την περίοδο αυτή, διατηρήθηκε σχεδόν αναλλοίωτο μέχρι την Ύστερη Αρχαιότητα. Τα σχολεία ήταν ως επί το πλείστον ιδιωτικά. Σε μερικές ελληνιστικές πόλεις υπήρχαν και δημόσια σχολεία, ενώ μόλις από το 2ο αι. μ.Χ. και εξής οι αυτοκράτορες ενθάρρυναν τις πόλεις να επιχορηγούν τους δασκάλους. Η διδασκαλία της ρητορικής ξεκινούσε από την ηλικία των δώδεκα ως δεκατεσσάρων ετών περίπου και εξακολουθούσε να είναι ανδρικό προνόμιο. Οι μαθητές εξασκούσαν στη μελέτη κλασικών κειμένων και στις ρητορικές τεχνικές που σχετίζονταν με την ανάπτυξη επιχειρημάτων και τη συγγραφή λόγων. Οι δάσκαλοι δίδασκαν επίσης θεωρία της ρητορικής και τις τεχνικές της χρησιμοποιώντας εγχειρίδια ή βασιζόμενοι σε δικές τους σημειώσεις. Οι εξετάσεις ήταν προφορικές, ενώ οι μαθητές κρίνονταν μέσα στις σχολικές τάξεις μέσω της σύνθεσης και εκφώνησης ρητορικών λόγων με συγκεκριμένα θέματα.

Παρά το γεγονός ότι οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που ευνόησαν την ανάπτυξη της ρητορικής στους Κλασικούς χρόνους εξέλιπαν, η εκφώνηση δημόσιων λόγων συνέχισε να αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της δημόσιας ζωής στις πόλεις. Οι ελληνιστικοί ηγέτες χρησιμοποιούσαν ρήτορες για να ανακοινώνουν τις αποφάσεις τους. Με τον τρόπο αυτό αναπτύχθηκε η λεγόμενη «επιδεικτική» ρητορική. Δημόσιοι λόγοι εκφωνούνταν κατά τις αποστολές πρεσβειών μεταξύ των ελληνιστικών κρατών, μεταξύ των ελληνικών πόλεων και της Ρώμης. Τα νέα αυτά δεδομένα ευνόησαν

ιδιαίτερα την ανάπτυξη της ρητορικής στη Μικρά Ασία, αφού εκεί πολλές ελληνικές πόλεις διατήρησαν –άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό– τον έλεγχο των υποθέσεών τους, που συζητούνταν σε τοπικά συμβούλια ή τοπικές συνελεύσεις. Επιπλέον, παρά το ότι ο τρόπος λειτουργίας των δικαστηρίων διαφοροποιήθηκε, οι λόγοι εξακολούθησαν να είναι απαραίτητοι για κάθε δικανική πράξη.

Πολλές φιλοσοφικές σχολές επέδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τη ρητορική τέχνη. Οι Στωικοί ενδιαφέρονταν κυρίως για την ορθότητα της γραμματικής και δημιούργησαν μία θεωρία τρόπων, δηλαδή λέξεων σε νέες χρήσεις. Στα τέλη του 2ου αι. π.Χ. πολλοί εκπρόσωποι της Στοάς, της Ακαδημίας και του [Περιπάτου](#) επέδειξαν εχθρική στάση προς τη μελέτη της ρητορικής. Απέρριπταν τις υπερβολικές τάσεις ανάδειξης εκ μέρους των ρητόρων, θεωρώντας ότι η φυσική τους θέση ήταν μόνο τα δικαστήρια και οι συνελεύσεις και όχι κάθε έκφανση του δημόσιου βίου. Την ίδια περίοδο εμφανίστηκε μία ιδιαίτερη τάση στη ρητορική τέχνη, ο λεγόμενος «ασιανισμός». Ο ρήτορας και φιλόσοφος [Κικέρωνας](#) περιγράφοντας το φαινόμενο αυτό, κάνει λόγο για μικρασιάτες ρήτορες οι οποίοι ήταν υπερβολικοί στις εκφράσεις τους και έμοιαζαν με φιλοσόφους που αγόρευαν. Δημιουργήθηκαν μάλιστα δύο διαφορετικές τάσεις, η μία καυστική και επιγραμματική, η άλλη άμεση και ορμητική με περίτεχνο λεξιλόγιο.

Στα πλαίσια της [Δεύτερης Σοφιστικής](#) σημειώθηκε μία επιστροφή στην παράδοση, όσον αφορά κυρίως στη λογοτεχνία και τη ρητορική. Λίκνο του κινήματος αυτού ήταν οι πόλεις της Μικράς Ασίας, όπου γεννήθηκαν, έδρασαν και ίδρυσαν σχολές οι περισσότεροι εκπρόσωποί του.

Το έργο των ρητόρων που έδρασαν στη Μικρά Ασία την Ελληνιστική περίοδο έχει ως επί το πλείστον χαθεί. Οι ρήτορες αυτοί μνημονεύονται σε μεταγενέστερες – κυρίως λατινικές– πηγές.

Ο Αλκιδάμας, από την [Ελαία](#) της [Αιολίδας](#), μαθήτευσε κοντά στο σοφιστή Γοργία. Συνέγραψε μία πραγματεία περί σοφιστικής με τίτλο «Περί των τους γραπτούς λόγους γραφόντων ή περί σοφιστών». Σε αυτήν εξήρε τη σημασία του αυτοσχεδιασμού στη ρητορική τέχνη έναντι του επιτηδευμένου και επιδεικτικού λόγου.

Ο Αναξιμένης από τη [Λάμψακο](#) της [Μυσίας](#), δάσκαλος του Μεγάλου Αλέξανδρου,

ήταν μία εξέχουσα μορφή της εποχής του. Το έργο του *Ρητορική προς Αλέξανδρον* (περ. 341 π.Χ.), η πατρότητα του οποίου έχει αμφισβητηθεί, είναι ενδεικτικό για τις κατευθύνσεις της ρητορικής στα χρόνια αυτά. Μαζί με τη *Ρητορική* του Αριστοτέλη, αποτελεί το μοναδικό εγχειρίδιο για τη ρητορική τέχνη που σώζεται από τον 4ο αι. π.Χ. Η *Ρητορική* του Αναξιμένη δεν εισάγει κάποια καινούργια θεωρία σχετικά με τη ρητορική τέχνη, αλλά εμμένει σε παραινέσεις γενικού χαρακτήρα, καθώς και στο παιχνίδι μεταξύ συσχετισμών και αντιθέσεων. Στην εποχή του η ρητορική τέχνη είχε συστηματοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, ήταν περισσότερο ακαδημαϊκή σε σχέση με την Κλασική περίοδο, αλλά ταυτόχρονα είχε χάσει τη φρεσκάδα της. Ο Ερμαγόρας από την Τήμνο της Αιολίδας έδρασε στα μέσα του 2ου αι. π.Χ. και άσκησε τεράστια επίδραση στη ρητορική τέχνη κατά την Ύστερη Ελληνιστική περίοδο. Το έργο του έχει χαθεί στο σύνολό του, αλλά είναι δυνατό να αποκατασταθεί εν μέρει μέσω των πληροφοριών του Κικέρωνα και άλλων ρητορικών κειμένων. Όντας συγγραφέας και ο διασημότερος επαγγελματίας ρητοροδιδάσκαλος της εποχής του, εμπνεύστηκε ένα περίτεχνο θεωρητικό σύστημα και επικεντρώθηκε στη θεωρία της «στάσεως». Με άλλα λόγια, ασχολήθηκε με τη δυνατότητα του εκάστοτε ρήτορα να διατυπώνει το βασικό υπό εξέταση ζήτημα σε κάθε ρητορικό λόγο. Διέκρινε τέσσερα είδη στάσεων σε διάφορα ζητήματα λογικής: στοχασμός, όρος, κατά συμβεβηκός και μετάληψη. Παράλληλα ασχολήθηκε και με τα λεγόμενα «νομικά ζητήματα». Εξετάζοντας όχι μόνο τις «υποθέσεις», που αφορούσαν συγκεκριμένες δικαστικές πράξεις, αλλά ασχολούμενος κυρίως με τις «θέσεις», θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος, έδωσε τεράστια ώθηση στη ρητορική τέχνη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνσή της, αφού συμπεριέλαβε ζητήματα που ως τότε ήταν εκτός των ορίων της και αφορούσαν κυρίως την ηθική και τη φιλοσοφία. Η κατάταξη των «στάσεων» από τον Ερμαγόρα, ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τη θεωρία της ρητορικής στους μεταγενέστερους χρόνους. Το θέμα απασχόλησε ιδιαίτερα τους Στωικούς φιλοσόφους. Ο ίδιος ο Ερμαγόρας συνέγραψε ένα εγχειρίδιο ρητορικής, που απευθυνόταν στους μαθητές που φοιτούσαν στις ρητορικές σχολές. Στόχος ήταν η προετοιμασία των σπουδαστών για την εκφώνηση δικανικών λόγων, όμως το κύριο μέλημα του συγγραφέα ήταν να εξασκήσει τους μαθητές στην τέχνη του δημόσιου λόγου γενικά.